

ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

ХРЕСТОМАТІЯ
X - XIII ст.

ББК 81.411.1
УДК 811.161.1(09)
Н67

Це перше у вітчизняній медієвістиці найповніше зібрання пам'яток української мови найдавнішого періоду (X – XIII ст.), значна частина яких публікується вперше. Усі представлені в «Хрестоматії» тексти докладно паспортизовані. У коментарях до кожного тексту подано стислі відомості про нього, зокрема зазначено оригінал, періодрук, фотокопія чи пізніші наукові (зокрема і факсимільні) видання, на основі яких публікується пам'ятка, сказано, де зберігається манускрипт. Уміщені в «Хрестоматії» тексти можна буде використовувати на заняттях з історії усіх структурних рівнів української мови та історії її літературного узусу у світських навчальних закладах, а також у духовних семінаріях та академіях, де читаються відповідні курси церковнослов'янської мови східнослов'янської, у тому числі вітчизняної редакції.

«Хрестоматія» стане в пригоді не тільки тим, хто вивчає історію української мови, а й усім, хто цікавиться історією української літератури та культури взагалі.

Відповідальні редактори:

д. ф. н. П. І. БЛЮСЕНКО
к. ф. н. Н. В. ПУРЯЄВА

Рецензенти:

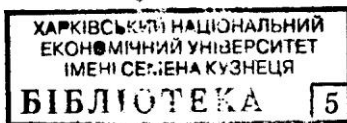
д. ф. н. В. М. МОЙСІЄНКО
д. ф. н. В. Ю. ФРАНЧУК

Затверджено до друку вченою радою
Інституту української мови НАН України

**Книгу видруковано за підтримки
Громадської організації "ЕкспертиЗА Реформ"**

ISBN 978-966-655-802-5

© В.В. Німчук, передмова, упорядкування,
коментарі

ЗМІСТ

Передмова	8
X століття	
Давньосхіднослов'янські найменування в арабських джерелах IX–X ст.	16
«Про управління імперією» Костянтина VII Порфирогенета (Багрянородного) 948 – 952 років	17
Напис на корчазі X ст.	25
Написи на княжих монетах кінця X – початку XI ст.	27
XI століття	
Напис на мечі першої половини XI ст.	30
Напис першої половини XI ст. на Спасо-Преображенському соборі в Чернігові	31
«Слово о законі і благодаті» митрополита київського Іларіона середини XI ст. у списку XV ст.	33
Графіто 1052 року про грім ранньої весни	40
Остромирове Євангеліє 1056 – 1057 років	41
Підпис Анни Ярославівни 1063 року	56
Напис на Тмутороканському камені 1068 року	57
Напис-графіто XI ст. (70-ті роки ?) про князя Святослава Ярославовича	58
Збірник Святослава 1073 року	59
Збірник Святослава 1076 року	68
Архангельське Євангеліє 1092 року	73
Напис-графіто XI ст. (1097 рік ?) про мир на Желяні	86
Мозаїчний напис у соборі Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві 1108 – 1113 років	87
Мстиславове Євангеліє 1095 – 1117 років	88
Напис на змійовику («Чернігівська гривна») кінця XI або початку XII ст.	100

Мінея XI ст. (Мінея Дубровського)	101
Напис-графіто XI ст. про смерть єпископа білгородського Луки	104
Псалтир XI ст. із ворожильними приписками того ж часу (Бичковський Псалтир)	105
Реймське Євангеліє XI ст.	113
Синайський Патерик XI ст.	118
«Слова» Григорія Богослова (Назіянзина) XI ст.	123
Супрасльський збірник XI ст.	127
Тлумачний Псалтир Феодорита Кирського (Чудовський Псалтир) XI ст.	131
Хроніка Георгія Амартола в перекладі XI ст. у списку XIII ст.	138
Руська правда XI – XII ст. за списком 1282 року	143
XII століття	
«Повчання» Володимира Мономаха початку XI ст. у списку 1377 року	150
Напис-грамота початку XII ст. про купівлю Боянної землі	156
«Повість временних літ» початку XII ст. за списком Лаврентіївського літопису 1377 року	158
«Хоженьє Данила, Руської землі ігумена» початку XII ст. у списку XV ст.	169
Грамота близько 1130 року великого київського князя Мстислава Володимировича та його сина Всеволода	172
Галицьке (Крилоське) Євангеліє 1144 року	174
Напис на чарі чернігівського князя Володимира Давидовича до 1151 року	194
Написи на хресті Єфросинії Полоцької 1161 року	195
Добрилове Євангеліє 1164 року	197
«Слово о полку Ігоревім» кінця 80-х років XII ст. за першою публікацією 1800 року	218
Устав князя Володимира про десятини, суди та про людей церковних XI – XII ст. у списках XIV – XVI ст.	221

Устав князя Ярослава про церковні суди XI – XII ст. у списках XV ст.	226
Напис на прясельці XII ст.	235
Київський літопис XII ст. за Іпатіївським списком близько 1425 року	236
«Слово на Антипасху» Кирила Турівського XII ст. у списку XIV ст.	248
Виголексинський збірник кінця XII ст.	257
Устав студійський кінця XII ст.	261
Службник Варлаама Хутинського кінця XII – початку XIII ст.	265
Звенигородська берестяна грамота кінця XII або початку XIII ст.	268
Успенський збірник кінця XII – початку XIII ст.	269
XIII століття	
Георгієве (Галицько-Волинське) Євангеліє 1264 – 1301 років	276
Запис Йова (Ієва) близько 1269 року	290
«Повчання» Георгія Зарубського у списку XIII ст.	292
Євсевієве Євангеліє 1283 року	294
Житіє Сави Освященного XIII ст.	310
Холмське Євангеліє кінця XIII ст.	314
«Слово» Серапіона XIII ст. у списку XIV ст.	326
Запис XIII або XIV ст. в Галицькому (Крилоському) Євангелії 1144 року	329
«Шестоднев» Йоана Екзарха Болгарського XI – XIII ст. у списку XIV ст.	330
Галицько-Волинський літопис XIII ст. за Іпатіївським списком близько 1425 року	335
«Слово про погибель Руської землі» XIII ст. за списком XV ст.	347